

**TÜRKİYE’DE DOĞAL VARLIKLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMINDA
BİYOETİĞİN BİR ARAÇ OLARAK KULLANILMASI;
BATI ANADOLU YÖRÜKLERİ ÜZERİNDEN ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ**

Okan ÜRKER¹

Nesrin ÇOBANOĞLU²

Özet

Batı Anadolu’da yüzlerce yılda geliştirdikleri biyoetik yaklaşımla hayatlarını idame ettiren ve doğal varlık kullanımını da bu ilke-prensip çerçevesinde sürdüren Yörük grupları, buldukları coğrafyanın ekolojik ve ekosistem yapısının da yüzlerce yıldır korunmasına, sürdürülebilir bir şekilde var olmasına sebebiyet vermişlerdir. Bu çalışmada temel olarak doğal varlıkların kullanımı ve yönetiminde sürdürülebilirliğin sağlanmasında biyoetiğin (doğa etiği) araçlarının nasıl devreye sokulabileceği pastoral göçebe unsurları gösteren Batı Anadolu Yörükleri üzerinden örnek bir olay (vaka) incelemesi ile irdelenmektedir. Çalışmanın sonuçlarını izleyerek, insanın ekolojik taşıma kapasitesini aşmasına ve dolayısıyla türünün ortadan kalkmasına yol açabilecek günümüzdeki mevcut tüketim ilişkileri ve kültürüne karşı somut olarak alternatif bir doğa kültürü yaklaşımı sunma fırsatı doğmaktadır.

Anahtar sözcükler: biyoetik (doğa etiği), doğa kültürü, yörük, sürdürülebilirlik

**BIOETHICS (NATURE ETHICS) AS A TOOL FOR SUSTAINABLE USE OF NATURAL
ASSETS IN TURKEY; A CASE STUDY IN TERMS OF WESTERN ANATOLIAN NOMAD’S
PASTORALISM**

Abstract

The Nomad Groups in Western Anatolia have been to protect their geography’s ecological and ecosystems properties by sustaining their life and natural asset using with bioethical approaches which they developed over the centuries. This study examines how bioethics (nature ethics) means able to ensure the sustainability of the use and management of natural assets with a case study in terms of Western Anatolian Nomad’s pastoralism. Results of the study give an objective chance as an alternative nature culture approach against to current consumer relations and consumer culture that get to cause Human’s ecological carrying capacity and may get to extinct to species of *Homo sapiens*.

Keywords: bioethics (nature ethics), nature culture, yörük (pastoral nomads), sustainability

---

¹ Okan ÜRKER Ankara Üniversitesi, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı

² Prof. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU Gazi Üniversitesi, Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı

Giriş

Dünya ve evren üzerinde bulunan tüm canlı-cansız nesnelere insan merkezci yaklaşıma göre “kaynak-doğal kaynak” olarak algılanılmasına rağmen esasen her biri –insanda dahil olmak üzere– birer “doğal varlık”tır ve var olmalarından ötürü var olma haklarına saygı duyulmayı gerektirmektedir. Tarım toplumuna geçişten günümüze kadar gelinen süreçte doğal varlıkları “kaynak” olarak görmeyi benimsemiş bu algı biçimi, tüm varlıkların kullanımı ve yönetiminde sürdürülebilir olmayan bir yolun izlenmesine, sonucunda da maalesef ciddi tahribatlara, yok oluşlara sebebiyet vermiş olup vermeye de devam etmektedir (Foster, 1999).

Öte yandan aynı dönem aralığında (tarım toplumu-sanayi toplumu-bilgi toplumu dönemleri) daha çok doğa merkezci bakış açısına sahip olan çeşitli yerli-yerel toplumlar ise tüm bu varlıkların var oluş haklarına saygı duyarak geliştirdikleri doğal varlık kullanımı/yönetiminde biyoetiğin araçlarını benimsemiş olup -buldukları coğrafyada bir dönüşüme sebebiyet verseler bile– sürdürülebilir bir şekilde doğayla uyum içerisinde yaşamaya devam etmiştir. Avcı-toplayıcı toplumların tarım toplumundaki bir geçiş-uzantısı diyebileceğimiz pastoral gruplar (çobanlık-hayvan gütmeye, konar-göçer, yörüklük vd.) bu uyumun incelenmesi açısından en iyi örnekleri teşkil etmektedir. Türkiye’de ise bu yaşam biçimlerini en detaylı biçimde; pastoralizmin kolları olan göçebe ve yarı-göçebe biçimlerde yaşayan yörüklerin seçmiş oldukları hayat tarzlarında görebilmekteyiz. Kurmuş oldukları hayat tarzı ile bölgedeki Akdeniz Tipi Ekosistemlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ciddi bir rol oynayan bu gruplar doğaya bakış açılarındaki biyoetiğin araçlarından faydalanmaları ve bu bakış açısının bir sonucu olarak geliştirdikleri doğal varlık yönetim tarzları bakımından da konumuz açısından araştırılmayı hak etmektedir (Özkaya, 1985).

Bu çalışmadaki esas amaç; doğanın ve doğal varlıkların insan merkezci bakış açısının sonucu olarak sınırsız bir kaynakmış gibi algılanması sonucu yok oluşun eşğine gelmesinin önlenmesinde ve bu varlıkların insan nesli ile birlikte sürdürülebilir bir şekilde; az sayıda da olsa daha önce ve halen devam eden doğa merkezci insan topluluklarının geliştirmiş oldukları biyoetik yaşam pratiklerinin entegre edilebilmesinin yollarını araştırmaktır.

Bunu başarabilmek için; çalışmayı 3 bölümde kurgulayıp, birinci bölümde pastoralizmin doğal varlık kullanımı/yönetimindeki rolü, doğa kültürünün oluşmasındaki payı; Türkiye’deki yörüklük kültürünün gelişimi ve Batı Anadolu’daki yörük gruplarının Akdeniz Tipi Ekosistemlerle geliştirmiş oldukları yaşam biçimlerini inceleyeceğiz. Ardından ikinci bölümde biyoetik hakkında genel ve temel bilgiler açıklanacak olup, sürdürülebilir yaşam seçeneklerinde biyoetiğin rolü ve biyoetiğin araçları tartışılacaktır. Üçüncü bölümde yukarıda verilen bilgiler ışığında ve çalışmanın amacı doğrultusunda Köyceğiz Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları dahilinde tamamen doğada (bir sığla ağacının üzerinde ve çevresinde) yaşayan -artık emekli olmuş- 70’li yaşlarındaki bir yörük çift ile derinlemesine mülakat metoduyla gerçekleştirdiğimiz bir örnek olay (vaka) incelemesinin sonuçlarını paylaşacağız. Sonuç

bölümünde ise elde edilen tüm bilgileri/sonuçları biyoetiğin araçları bakımından değerlendirerek günümüzdeki mevcut tüketim toplumu içerisindeki yaşam/tüketim biçimlerine doğa kültürünün ve doğa merkezci bakış açısının entegre edilebilmesinin yollarını tartışacağız.

Pastoralizm, Göçebelik ve Yörüklüğe İlişkin Genel Tartışmalar

Pastoralizm ve Göçebeliliğin Doğuşu; Avrasya Göçebelileri

Dilimizde göçebelik, göçerlik, konar-göçerlik ve göçer-konaklık kavramları eş anlamlı olarak kullanılmakta olup herhangi bir çalışmada bu terimler fark gözetilmeden birbirinin yerine kullanılabilir. İngilizce’de bu terimlerin hepsini karşılamak üzere “nomad” sözcüğü kullanılmaktadır. Bir gruba “nomad” denilebilmesi için gerekli görülen özelliklerden biri, yayılması gereken sürülerinin olması ve periyodik olarak hareket halinde olmalarıdır. Bir diğer özellik ise; ekonomilerinin ağırlıklı olarak “pastoral/hayvancılığa dayalı” olduğunun, öncelikli olarak da kendi geçimlerine yönelik yapıldığının üzerinde durulmaktadır (Khazanov, 1986). Bu noktada pastoralizm ile nomadlık kavramını incelemek faydalıdır. Pastoralizm, ağırlıklı olarak yayılan hayvancılığa bağlı bir üretim biçimini tanımlamakta ve bunun sonucunda meralarla, çayırarla dolayısıyla doğayla iç içe bir yaşam biçimi sürdürülmektedir. Pastoralizm olmadan yaşanan nomadlık bazı çingene grupların izlediği yaşama örnek iken, nomadlık olmadan yaşanan bir pastoralizmi ise evcil hayvan sürülerini daha kapalı sistemlerde yerleşik bir mekanda yaşatan grupların yaptığı bir nevi hayvan çiftliklerine dayalı yaşam biçimleri olarak örnekleyebiliriz.

Göçebelik ile pastoralizm arasındaki farkı bariz bir şekilde fiziksel hareketin biçim farklılığında bulabiliriz. Buna göre göçebelik düzenli bir hareketi gerektirirken, pastoralizm ise büyük çoğunluğunu evcil hayvanlara bağlı yerleşik düzende geçirilen yaşam şekli olarak ifade edebiliriz. Esasen bu makalenin ve örnek alan çalışmasının ana odak noktasında yer alan ‘Yörükler’ için göçebe-hayvancılık (pastoral nomadizm, pastoral göçebelik vb.) terimi tam karşılığını bulmaktadır.

İnsanların hayvanları ile birlikte durmadan uzun mesafeler boyunca yaptıkları yer değiştirmeler, mevsimlere uyarak çok defa belli bir güzergahı izler. Daimilik karakteri taşıyan bu yer değiştirmelere “göçebelik” (nomadizm), bu hayatı süren insanlara da “göçebe” (nomad) denir (Öngör, 1964). Mevcut çalışmalar pastoral göçebeliliğin MÖ 1500 yıllarında ortaya çıktığını göstermektedir. Uzun bir süre pastoral göçebeliliğin avcılıktan sonraki evre olduğu, tarımdan önce geldiği düşünülmüşse de, son çalışmalar pastoralizmin tarım toplumlarının bir sonucu olduğunu da göstermektedir (Khazanov, 1986). Hayvancılığa geçilmesinin ancak hayvanların evcilleştirilmesiyle ve bunun da yerleşik düzene geçilmesiyle mümkün olduğu bilinmektedir. Ayrıca tüm pastoral topluluklar tarım toplumlarından sonra ortaya çıkmıştır. Hayvanların evcilleştirilmesinin başarılması için yerleşik düzene geçilmesi şart gözükse de, bazı avcı toplumlarının tarım toplumlarından evcilleştirilmiş hayvan almaları ve bu şekilde pastoralizme geçmeleri de mümkündür. Ayrıca yine bazı avcı toplumlar da diğer toplumların üzerlerindeki baskısından ötürü doğal habitatlarını terk etmek

zorunda kalınca bu yolu seçmiş olabilirler. Bu durumda bu toplumun yaşam tarzı çok daha farklı bir şekilde gelişebilecek, avcılıktan gelen kültürel değer ve pratikleri yeni edindiği yaşam tarzının zamanla sunduğu değer ve pratiklerle karışabilecektir. Sonuç olarak pastoral göçebeliği, avcı-toplayıcı grupların tarım toplumu içerisinde geliştirdikleri ilişkilerin bir nevi sonuçlarının uzantısı olduklarını da ifade edebiliriz.

Pastoralizmi kısaca hayvancılık olarak tanımlayabiliriz. Pastoral göçebelik bu yaşam tarzının bir türevidir. Göçebe pastoralizm dünyanın farklı bölgelerinde farklı özelliklerle ayırtedilebilmekle birlikte konumuz itibarıyla ilgilendiğimiz alan Avrasya Göçebe Pastoralizmi olacaktır. Pastoralizmin bu bölgedeki gelişimini inceleyecek olursak, mevcut bilgiler bize bu sistemin başlangıcını, yerleşik düzene ve bunu en başarılı şekilde sürekli kılan tarıma geçiş olarak gösteriyor. Hayvancılık tarımla birlikte ortaya çıktığına göre, tarımdan görece bağımsız bir yaşam biçimi olarak belirmesi için bazı koşulların ortaya çıkmasını beklemek makul bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Neticede tamamen hayvancılığa geçiş tarımın istenilen düzeyde gerçekleşmediği bölgelerde gerçekleşmiştir diyebiliriz. Avrasya'daki ilgili coğrafik koşulları incelediğimizde de ortaya geniş bir bozkır ekosistemi çıkmaktadır. İlgili coğrafyada ilgili dönemlerde hayvancılık ürünlerinin ve hayvancılığa bağlı ticari faaliyetlerin öneminin anlaşılması ve bu dönemlerde ayrıca çeşitli hayvanların evcilleştirilmesi sonucu pastoral göçebelik bölgenin hem ana geçim kaynağını hem de bilinen anlamda yaşam biçimi/yaşam kültürünü oluşturmuştur.

Göçebe çobanlıkta (Pastoral nomadizm) otlakların yatay (horizontal) ve dikey (vertikal) doğrultuda değiştirilmesi bu ekonomik faaliyetin başlıca özelliğini meydana getirmektedir. Denker göçebeliği ana hatlarıyla üçe ayırmaktadır (Denker 1960);

1) Yer değiştirmelerin ve göçlerin büyük mesafeler arasında gerçekleştiği, otlakların yatay doğrultuda gerçekleştirildiği “saha göçebeliği (horizontal göçebelik)”

2) Dağlık bölgelerde daha farklı bir şekilde gelişmiş olan ve otlakların dikey doğrultuda yani düzlüklerden dağlara doğru değiştirilmesi ile gerçekleşen “dağ göçebeliği (vertikal göçebelik)”; Orta Asya'dan Ön Asya (Anadolu)'ya gelen Türk grupları da yeni geldikleri coğrafyanın özelliklerinden ötürü daha çok horizontal göçebelikten vertikal göçebeliğe eğilim göstermişlerdir.

3) Ayrıca, göçebe çobanlığın bilinen bu iki önemli tipinin dışında, göçebelikten yerleşik hayata geçiş şekilleri olarak nitelenen ara tipler. Bunlar göçebelikten farklı olarak yarı göçebelik ve yaylacılık gibi kavramlarla açıklanan diğer “göçebe hayvancılık” türleridir. Günümüzde Anadolu'da neredeyse tamamen yarı-yerleşik ve yerleşik hayata geçişlerle birlikte kısmen devam eden yörük hareketleri de artık bu kategoride değerlendirilmelidir.

Öte yandan bir göçebe, bir yarı-göçebeden tarımsal faaliyetlerden nispeten uzak olması ve daha uzun süreli-geniş dağılımlı yer değiştirmeler anlamında ayrılmaktadır. Saf göçebeler daha çok; Kuzey Avrasya, yüksek iç Asya, Avrasya Bozkırları ve Arabistan Yarımadası gibi coğrafik alanlarda görülmektedir.

Saf göçerliğin en önemli özelliklerini aşağıdaki maddelerde sıralayabiliriz (Khazanov 1986);

- 1) Göçerlik ekonomik faaliyetin şeklidir.
- 2) En yaygın karakteri, sürülerin alkoymaksızın bütün bir yıl boyunca otlaklarda dolaştırılmasıdır.
- 3) Göçer ekonomisi, göçe karşıt olarak, belirli otlak bölgelerinin sınırları içinde göçer ekonomisinin taleplerine uygun döngüsel mevsimlik hareketliliğe dayanır.
- 4) Nüfusun tamamının ya da büyük bir kısmının göçer hareketliliğe katılımı söz konusudur.
- 5) Geçimin, ihtiyaçların gereklerine göre üretimin yönlendirilmesi, yani ihtiyaca göre üretim yapılması söz konusudur.

Tarım toplumları dediğimizde temelde ekonomik bir bakış açısı yansıtmış oluyoruz. Ancak pastoral yaşam tarzı ekonomi temelinden ziyade daha çok belli bir üretim biçiminin parçası olmadan yaşama arzusunu ifade eden bir tepki olarak da görülebilir. Köylülerin veya tarımla geçinen insanların yaşam biçimlerinin her bakımdan yaptıkları iş tarafından belirlendiği iddiasında bulunmak mümkünken, pastoral göçebeler için aynı iddia da bulunmak zor gözükmemektedir.

Büyük oranda Orta Asya'yı da içine kapsayan Avrasya diye adlandırdığımız bölgede Türk Kavimleri'nin hem tarih sahnesine hem de ortaya çıkışları MS 6. yüzyıla dayanmaktadır ve tam da yukarıda bahsi geçen klasik anlamdaki pastoral göçebe bir yaşam tarzının tüm özelliklerini bu grupta görebilmekteyiz. Avrasya pastoral göçebeliğine bağlı yaşam tarzları ise daha çok saf göçebelik ve pastoral göçebelik şeklinde ilerlemiş olup çoğu kez tarım topluluklarıyla melez yapılanmalar içinde var olmuştur. Bugün bu yaşam tarzlarını hâlâ sürdüren ufak gruplar olmasına rağmen, temelde artık böyle bir yaşam bölgesinden bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Bir zamanlar pastoral göçebelerin hâkim olduğu bozkırlar bugün artık yerleşikler tarafından çok farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Bundan başka bu yaşam tarzının ekonomik, toplumsal, kültürel veya siyasi ya da hepsi birden kullanılarak mı tanımlanacağı konusunda bir fikir birliği de yoktur.

Yörüklük ve Yörüklük Alt Kültürü; Anadolu'da Yörüklüğün Gelişimi

Dilimize; Türkçe "göç-oba" veya Farsça "göç-ave"den yerleştiği söylenen göçebe kelimesi; hayvancılığa bağlı, hayvanları otlaklarda beslemek zorunluluğuyla yılın belirli dönemlerinde mevsime ve iklim şartlarına bağlı olarak yer değiştiren insan topluluklarını ifade etmektedir. Dilimizdeki "göçer-evli", "göç-küncü" ve "konar-göçer" kavramları hep bu anlamda kullanılmıştır (Ögel 1978). Bu sebeple, hayvancılığa bağlı bir göçebelikle, göçebe hayatı yaşayan grupları birbirine karıştırmamak gerekir.

Tam göçebelik ve yarı göçebelik anlamında iki temel başlıkta incelenen göçebelik yaşam biçiminde tam göçebelik hemen hemen hiçbir alana yerleşmenin olmadığı ve uzun zaman dilimleri halinde hareketin devam ettiği yaşam biçimleridir ve yatay (horizontal) ve dikey (vertikal) olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılır. Yatay göçebelik daha çok Arap yarımadası ve Kuzey Afrika çöllerinde

daha çok ticari faaliyetleri yerine getirmek üzere deve kervanlarının gerçekleştirdiği ve hareket kabiliyetini günümüzde büyük ölçüde kaybetmiş yaşam biçimidir. Dikey-Dağ göçebeliği (Vertikal) ise, yazın yüksek dağlar üzerindeki yaylalara, otlaklara, kışın kışlıklara göçmek şeklinde ortaya çıkan göçebelik şeklidir.

Yarı göçebelik ise; göçebelikten yerleşik hayata geçişte ara tiptir. Kışın köylerde çadır yerine ağaç, taş, tuğla, saz gibi evlerde oturulur. Kışın daha ziyade hayvancılıkla yürüyen hububat ziraatı yapılmakta olup yazın ise, hayvanlar alınıp yaylalara çıkılır ve çadırlar kurulur. Orta Asya'daki mevcut Türk aşiretlerinin büyük bir kısmı, İran'da Kaşgailer ve Türkmenler ile Anadolu'daki Yörüklerin büyük bir kısmı bu göçebelik modeli içinde yer almaktadır. Ancak Anadolu'daki Yörük kolları-boyları arasında Gerçek Göçebelik (Göçebe Çobanlık) de geçmiş dönemlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktaydı. Bu gruptaki kişiler; sürekli çadır hayatı yaşamakta ve üyeleri arasında soy-sop ilişkileri gayet kuvvetli olan tek geçim faaliyeti hayvan sürülerinin kışlak-yaylak arasında sürekli dolaşımına bağlı gelişen hayvancılık ekonomisini sürdürmekte idi. Günümüzde bu gruplardan çok küçük sayıdaki çadırların haricinde (örnek Sarıkeçili aileleri/çadırları) neredeyse hemen hemen hiç kalmamıştır.

Anadolu'ya gelen Türkler, Osmanlı Devleti döneminde "Türkmen" adının yanında "Yörük" olarak da isimlendirilmiştir. Zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılan bu iki kelimeyi taşıdıkları anlamlar bakımından kesin çizgilerle birbirinden ayırmak çok güçtür. Türkmenler ve Yörükler olarak anılan bu gruplar yaşam tarzlarının bir geleneği olarak "konar-göçer", "göçer-evli", "göçerler" ve "göçebe" gibi isimlerle de anılmışlardır (Şahin, 2006). Yörük adının etimolojik kökeni hakkında "yürük ve er" kelimelerinden türetildiği veya "yüreğir" isminden geldiği gibi çeşitli iddialar bulunmasına karşılık; günümüzde kelimenin esasen "yörü-yürü" fiilinin sonuna getirilen "k" yapım eki ile türetildiğine ilişkin genel kabule yer verilmektedir (Şahin, 2006).

Anadolu göçer-yörük kültürünün dayandığı tarihi temel, Orta Asya Türk göçebeliğidir. Geçmişte Orta Asya bozkırlarında yaşayan Türk topluluklarının yaşama biçimi, coğrafi çevreye uyum gereği ve hayvancılığa bağlı ekonominin belirlediği bir göçebelğe dayanıyordu. Bu yaşama biçimi daha çok "step kültürü", "atlı göçebe kültürü", "bozkır kültürü" gibi tanımlamaların temelinde de, Türk göçebeliğinin niteliğini açıklama gayretleri vardır (Kutlu, 1992). Anadolu'ya özellikle Alpaslan'ın 1071 yılında elde ettiği Malazgirt zaferi sonrasında ve takiben kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin iskan politikalarının yanı sıra, 13.yy ortalarında Moğol baskısı sonucunda Doğu Anadolu sınırlarından Batı Anadolu ve Orta Anadolu'ya uzun süren göç dalgalarıyla gelmeye ve burayı yurt edinmeye başlayan Oğuz Türkleri, yerleşik hayata geçtiği ve yerleşik kültürlerin ağır bastığı Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde de, "Türkmen" ve "Yörük" gibi isimler altında toplanan büyük bir Türk kitlesi olarak hayat tarzını devam ettirmiştir. Anadolu göçer kültürünün dayandığı temellerden biri de, Anadolu Coğrafyası'dır. Bu coğrafya, Yörük kültürünün Anadolu'daki varlığını sürdürebilmesinin temel kaynağı olmuştur. Coğrafi özellikleri hep aynı olmasına rağmen tarihte daha

önce Anadolu’da hayvancılığa dayalı bir göçebe kültürü izlenmemiştir (Erinç 1973). Orta Asya Stepleri’nde gelişen bu kültürün Anadolu’nun farklı coğrafyalarında sürdürülmesi çelişki olarak görülebilir, ancak topoğrafik özelliklerden ötürü bu bölgenin iklim ve bitki örtüsü Yörük kültürünün ekolojik temellerini hazırlamıştır. Özellikle ovalar ve yaylalarda aynı anda yaşanan iki farklı iklim, göçebelik için uygun ortam oluşturmuştur.

Anadolu Yörüklüğü vertikal göçebelik türüne en uygun örnektir. Özellikle 1071 yılını izleyen yıllarda Büyük Selçuklu Devleti’nin Anadolu’yu hakimiyeti altına almak adına özellikle Orta Asya’daki Horasan Bölgesi’nde horizontal göçebelik yapan Türkmen Boyları’nı, Batı Anadolu’ya yerleştirme politikasının sonucu olarak Anadolu Yörüklüğü kavramı şekillenmeye başlar. Buna göre Doğa Roma İmparatorluğu’nun (Bizans) hareket kabiliyetini daraltmak ve kontrol altında tutmak için bu bölgeye yerleştirilen Türkmenlerin horizontal göçebeliği bırakması gerekmiştir. Çünkü alan savunması Selçuklu Devleti’nin batı sınırlarında ancak vertikal göçebelik tarzı ile mümkün olabilirdi. Bu dönemde (1100’lü yıllar) birçok Türkmen Boyu da bu alan savunmasını daha da yoğunlaştırabilmek adına yerleşik hayata geçmeye zorlanmıştır. Ayrıca Batı Anadolu’nun ilgili coğrafik özellikleri (dağlık alanların ve verimli ovaların varlığı) de vertikal göçebelik tarzına geçmeyi kolaylaştıran en önemli faktörlerden birisi olmuştur.

Konar-göçer olarak da tanımlanan Yörükler, Osmanlı Devleti zamanında yayımlanan Kanunnamelerde; “Yörük; konar-göçer taifedir, karada ikametleri yoktur.” hükmüyle devletin kabul ettiği merkezizeti açıkça yok saymaktadır. “Osmanlı’nın göçebe tanımı, onların siyasi potansiyelleri ve askeri tehdit unsuru olmaları üzerinde netleşti. Demek ki göçebeler, sabit çiftçiler ve kentliler gibi, devletin bildik düzenine kolayca uyum sağlayamayacak, çok özel bir tebaydı (Arıcanlı, 1979)”. İsenbike Arıcanlı, konar-göçer toplulukların Osmanlı Devleti’ndeki durumlarını, gerek kendi içyapıları gerekse merkezle ilişkileri açısından üç grupta toplamaktadır (Arıcanlı, 1979);

1) Kendi iç işlerinde serbest, merkezle ilişkileri az, il ve ulus denilen siyasi birlikler altında eski boy ananelerine göre boy beyleri tarafından idare edilen Türkmen boy ve oymakları.

2) Genellikle Anadolu’da görülen perakende Yörük taifeleri; bunlar genelde küçük topluluklar halinde yaşayan gruplar olup gerçek anlamında bir il-teşkilat-cemaat yapısına sahip olmayıp çok küçük boylardan teşkil olmaktadır ve siyasi birliği yok denecek kadar azdır. Bu grupların varlığı çok yakın zamanlara kadar özellikle Batı Anadolu’da süre gelmiştir. Yerleşik hayata geçenleri de olmasına karşın topluluklarını yerleşik köylerde de (özellikle dağ köylerinde) sürdürmüşler ve bu gruplar genellikle bir ‘efe’ etrafında toplanmışlardır. Bu efelerin çetelerinde ona son derece bağlı ‘kızanları’ (adamları) bulunmaktadır. Bu grupların Osmanlı Devleti’ne olan bağlılıkları son derece zayıftır.

3) Yükümlülükleri askeri mahiyette olan, daha çok uç-sınır koruma görevlerinde bulunan ancak vergilerden muaf olmayan Rumeli Yörükleri taifesi.

İsenbike Arıcanlı (Arıcanlı, 1979)’ya göre; Osmanlı Devleti uç bölgesindeki yani Batı Anadolu’daki konar-göçer aşiretlerin küçük gruplar halinde yaşamalarını temin ederek, bunların siyasi varlık

göstermelerine de engel olmuştur. Bu sayede de devlet konar-göçer Yörük toplulukları ile yerleşik halk arasında bir uyum sağlayarak tımar sistemini kurup yaşatabilmiştir. Bu uyumun bir sonucu olarak birçok Yörük grubu 16. yüzyıla birlikte kendiliğinden yerleşik hayata geçerek mevcut konar-göçer özelliklerini terk etme eğilimi göstermiştir. Öte yandan 18., 19. ve 20. yüzyıllarda bile konar-göçer özelliklere dayalı Yörük grupların hayatını idame ettirdikleri bilinmektedir. Ancak bu duruma sebep olarak; yerleşik hayata geçmenin getireceği daha rahat bir hayat koşulunu tercih etmemekten değil, devletin Yörüklerden talep ettiği vergileri vermemek için devamlı konar-göçer yaşamaları, bir yere ait olmadıkları için hem devlete yakalanmadıkları hem de bu sayede vergilerden kaçabilmeleri gösterilmektedir (Özkaya, 1985).

Tüm bu özelliklerinden ötürü Anadolu'daki Yörüklerin özgürlük ve bağımsızlıklarına tutku ile bağlı topluluklar olduğunu ve özgürlükleri uğruna birçok çileyi-sıkıntıyı göze alabileceklerini görmekteyiz. Buna bir örnek olarak; Yunan İşgali sırasında içerisinde birçok Yörük grubunun da bulunduğu çetelerin bir 'efe' etrafında örgütlenerek düzenli ordu (TBMM Ordusu) oluşana dek Yunan ilerleyişine büyük kayıplar verdirmiş olmasını gösterebiliriz. Bu grupların sonrasında düzenli ordu saflarına katılmak istememeleri de geçmişten bu yana devletin kontrolünde olmaktan kaçınma davranışlarına bir örnek teşkil etmektedir.

Batı Anadolu'da Yörüklerin Durumu

Batı Anadolu; Anadolu'nun Türk akınlarına sahne olduğu ilk yıllardan itibaren ön plana çıkmış ve çeşitli akınlara hedef olmuş bir uç bölgesidir. Bu bölgede bulunan Türkler hakkında erken dönemlerden itibaren dönemin kaynaklarından detaylıca bilgi edinmek mümkündür.

Batı Anadolu'daki Yörük grupları Anadolu'ya girip yerleştikleri 11.yy'dan başlamak üzere önceleri hem Büyük Selçuklu Devleti hem de Anadolu Selçuklu Devleti için buldukları bölgelerde Rumlara karşı bir uç (sınır) karakol vazifesi gören sancak-uç beylikleri statüsünde iken, bu özelliklerini Osmanlı Devleti döneminde de dışarıdan gelebilecek tehditlere karşın bir nevi kontrol bölgesi olarak devam ettirmişlerdir.

Genel olarak Menteşe, Hamid ve Teke Yöreleri'ni içeren bu alan içerisinde bizim çalışma alanımızı esasen Menteşe Yöresi oluşturmaktadır.

Menteşe, Anadolu'nun güney batı köşesinde Muğla, Milas, Ula, Gökova, Dalaman, Köyceğiz, Beyağaç (Eskere), Kale, Tavas, Acıpayam, Fethiye bölgelerini kapsayan bir sancak olup ismini Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasından sonra burada küçük bir devlet kuran Menteşeoğulları'ndan almıştır. Menteşe isminin şahıs ismi olarak kullanıldığı açıktır. Bugün Menteşe Beyliği'nin kara yolu ve deniz yoluyla yapılan fetihler sonucunda kurulduğuna ilişkin çeşitli rivayetler olmasına rağmen net bir bilgi bulunmamaktadır (Darkot, 1957).

Bu bölgedeki Yörük gruplar uç/sınır/güvenlik bölgesi olma özelliğinden dolayı Rumeli Yörükleri ile paralellik arz etmektedir. Öte yandan Orta ve Doğu Anadolu'daki Türkmen gruplardan ise; buldukları coğrafi bölgenin özelliklerine bağlı olarak geliştirdikleri yaşam biçimlerinin farklı olmasından ötürü ayrılırlar. Buna göre buldukları bölgelerde yaylak-kışlak alanları arasındaki daha kısa mesafeli konar-göçer hareketlerinden ötürü hayvancılığın yanı sıra zirai faaliyet yapma koşulları da zorunluluk haline gelmiş, bu da hem tarımsal faaliyetleri yapma becerilerinin gelişmesine hem de bölgede yerleşik hayata daha kısa sürede geçip adapte olmalarının kolaylaşmasına yol açmıştır.

Batı Anadolu deyince aklımıza ilk gelen coğrafi bölge esasen Batı Toros Dağları'dır. Batı Toroslar'ın deniz kıyısı ile dağ zirveleri arasında meydana gelen coğrafik özellikleri Batı Anadolu Yörükleri'ni ilk kez dağ-ova sistemleri arasında bir konar-göçer/kışlak-yazlık dengesi kurmaya iten ana faktörlerden olmuştur. Göçler Nisan-Mayıs ayları arasında Sandras (Çiçek Baba Dağı) ve Gölgeli Dağları'nın yaylaları ve zirvelerine çıkarak çadırlarını kurma, Ekim-Kasım ayları arasında da kışlak alanları olarak Köyceğiz, Gökova veya Tavas gibi verimli ovalara inip geçici çadırlarda veya saz, kerpiç, tuğla gibi malzemelerden yapılmış yarı yerleşik alanlarda konaklama şeklinde olmaktadır. Öte yandan Batı Anadolu'ya ait bir başka bölge olan Aydın ve Muğla Bölgeleri'ndeki Türk göçebe kültürünün de en temel unsurlarından olan gelişmiş deve ve at (rahvan) yetiştiriciliği unsurlarının; çalışma alanımızdaki bölgenin coğrafik özelliklerinden ötürü (yoğun dağlık bölge) gelişmemiş olduğunu görmekteyiz. Bunun yerine ilgili bölgede daha çok keçi ve koyun yetiştiriciliği bakımından gelişmiştir.

Ancak burada kış aylarında yapılan yarı yerleşik hayata geçiş esasen yarı-göçebe bir hayatın devamı şeklinde anlaşılmalıdır. Batı Anadolu Yörükleri daha detaylı incelendiği zaman bu grupların yarı yerleşik veya yerleşik hayata geçmelerine rağmen, çoğu dönem göç hareketlerine devam ettiklerini ve devletin getirdiği birçok kuralı hiçe saydıklarını, düzenli vergilerden kaçmak, çiftçilik ve tarımsal faaliyetlerin ekonomik riskleriyle boğuşmak yerine doğanın verdikleriyle idare etme yolunu seçtikleri sıklıkla görülmektedir. Örneğin Tahrir Defterleri'nin incelenmesi sonucunda Batı Anadolu'da rastlanan yerleşimlerin değerlendirilmesinde; Yörüklerin önemli bir kısmının herhangi bir yerleşim yerinde kaydedilmiş olması o kişi veya ailenin son on yıllık süre içerisinde orada yerleşik olarak ikamet ettiğini bize ifade etmez (Kanunname Mecmuası). Yani ilgili aile o süre içerisinde hem vergilerden kaçınmak hem de farklı otlak alanlara ulaşmak için çok farklı noktalara göç etmiş olabilir. Öte yandan günümüzde Batı Anadolu'da göçebe, yarı-göçebe Yörük grupların neredeyse tamamı yerleşik hayata geçerek göç davranışlarını hemen hemen tamamen terk etmişlerdir. Sadece çok az bir grup dağ-orman köylüsü yayla zamanı kamyon, pick-up, traktör benzeri araçlarla hayvanlarını otlatmaya götürmekte fakat bu durum tam göçebelik unsurlarının devam ettiğini bize göstermemektedir.

Biyoetik Hakkında Genel Tartışma

“Etik”, insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerleri, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü; doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştıran felsefe dalı olarak tanımlanmaktadır. Yunanca ethos (töre, gelenek, alışkanlık) sözcüğünden türetilmiştir. Belirli ahlak değerlerinden ya da ilkelerinden oluşan sistemler veya kuramlar için de bu terim kullanılır (Keleş ve Ertan, 2002).

Etik herhangi bir yaşamsal faaliyette bulunan insanın ahlak ilkelerini, davranış biçimlerini, görevlerini ve zorunluluklarını belirleyen kurallar zinciri olarak tanımlanabilir (Keleş ve Ertan, 2002). Etik, yasalardan farklı olarak, çoğunlukla yazılı ve kesin koşullar içermez. Zamana, değişen koşullara, toplumsal gereksinim ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak değişimler gösterebilir.

Etiğin doğası gereği, günlük yaşama yansıyan eylemlerimizin etik niteliği açısından göz önüne alınacak ölçütler arasında “olasılıklar” vardır (Çobanoğlu, 2009). Zaman içerisinde uygulamaya sokulan birçok düşüncenin gündeme getirdiği sorunlar, olasılık hesaplarının varlığını da gerekli kılar. Etiğin bu işlevde öngörülerini yönlendirmesi de insanlığın daha üst katmanda bir algıya ve dinamığe sahip olması sonucunu doğuracaktır.

Sürdürülebilirlik, özellikle kullanımından kısmen ya da tamamen vazgeçilemeyecek kaynakların azalmasıyla, giderek artan kaygının yeni adı haline gelmiştir. Her kıtlaşan doğal varlığın sürdürülebilirliği gündeme taşınmıştır. Hatta bazı kavramsal varlıkların da sürdürülebilirliği özellikle kültür boyutunda ifade edilir olmuştur.

Bu kaygılar insan yaşamının ve toplumsal gereksinimlerin sürdürülebilirliği ile çoğu zaman karşı karşıya gelmektedir. Bilim adamları ve sivil toplum kuruluşları gibi duyarlı kesimlerin arabuluculuğuyla koruma-kullanma dengesi kurulmaya çalışılmaktadır. Doğada meydana gelen değişimler, birçok bileşenin katılımıyla gerçekleşmektedir. İçine insan faktörü dâhil olan değişimler, sosyal ve kültürel birçok yeni etkeni de süreçlere katmaktadır. Zaten doğanın kendi içerisindeki milyonlarca yıllık devinimini değiştiren ve sekteye uğratan da modern teknolojiye sahip insandır. Doğanın kendini yenilemesi, onarması ve dönüştürmesi için ihtiyacı olan zamanı ona tanımayan modern çağın insanı, sorumluluğunun farkına giderek daha fazla varmaktadır. Ancak her şeyin önünde ilerleyen ve yönlendiren ekonomik koşullar, işsizlik, gıda ve su varlıklarının kıtlığı gibi birçok neden, insanın var olduğu doğayı ikinci plana itmesine yol açmaktadır. Günümüzdeki çevresel bozulmaların ekonomik düzeydeki temsilcisi Kapitalist sistemin öncüsü olan Merkantilizme ekolojik açıdan baktığımızda; artık ekolojik sistemleri olumsuz olarak etkileyip değiştirmeden ziyade dönüştürme yoluna geçildiği ve ele geçirme sürecinin yaşandığı bir dönem olarak görmekteyiz. Bugün Dünyayı ekolojik bir felaketin eşiğine getiren şeyin aşırı nüfus artışı değil, ekonomik büyümeyi ve karı her şeyin üstüne koyan bir ekonomik sistemin gelişmesidir diye özetleyebiliriz (Foster, 1999).

Kısa vadeli çözümleri üreten insan, istatistiğin ölçülebilen değerleri üzerinden hesaplar yapmakta ve bazı ölçülemeyen değerleri gözardı etmektedir. Biraz geniş çerçeveden bakıldığında kimi zaman bu ölçülemeyen değerler, sonucu değiştirmektedir. Diğer bir bakış açısı da, biyoetik sorumlulukla, doğal zincirlerdeki kırılmaların ortaya çıkardığı sonuçların birebir karşılaştırılmasıdır. İnsanlar doğadan ayrıştırılmış varlıklar olmadıkları için, her davranış şeklinin, bir süreç sonucunda tekrar insana etkisi kaçınılmaz bir gerçektir.

Biyoenetikte başlıca iki yaklaşım söz konusudur. İnsan merkezli “antroposentrik” görüş, ekosisteme insan için yararı ölçüsünde araç olarak değer vermektedir; buna karşılık ekosisteme özsel değer veren, amaç olarak benimseyen “ekosentrik” bakış açısı ile çevre etiği, çevreyi kendi değerinden ötürü özneleştirirken sorumluluğu insana yüklemektedir (Çobanoğlu, 2009).

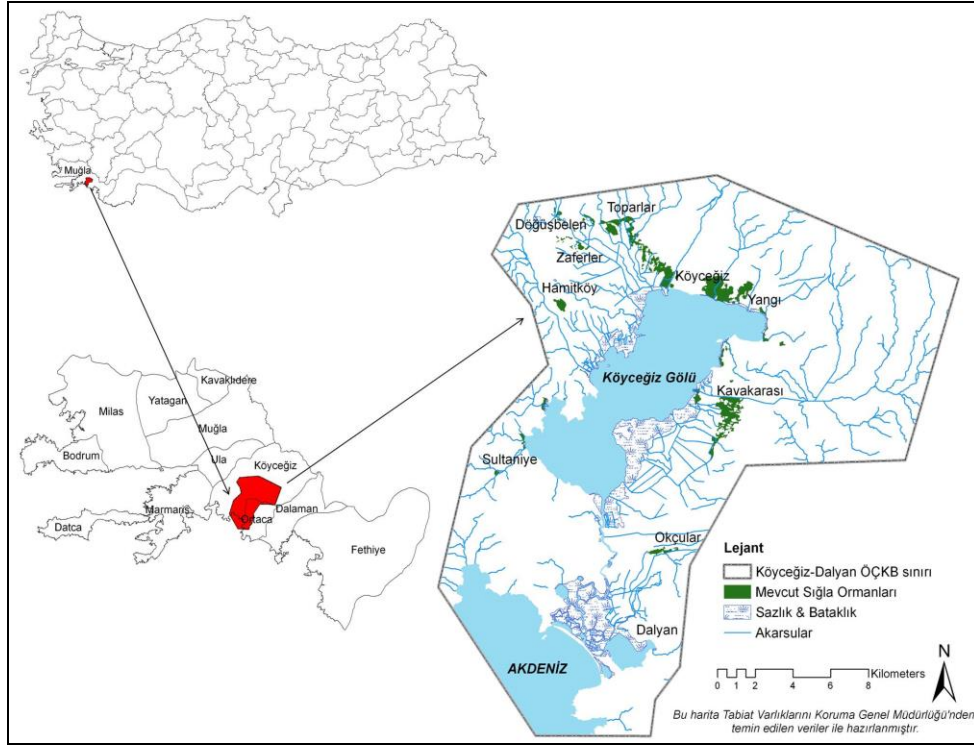
Bu aşamada herhangi bir alanda yaşayan insanlar yeni bir biyoetik sorumlulukla karşı karşıyadırlar. Bu sorumluluğun iki yönü vardır: İnsanlar ve insanların dâhil olduğu doğal hayat. Biyoetiğin bütün yaşam formlarına saygıyı öngören yaklaşımı, gerekçeleriyle kendini göstermektedir. İnsanlığın varlığı, yeryüzündeki tüm yaşamla sıkı bir biçimde ilgili ve bağımlıdır. O zaman varlığımızla yaşamın (ya da bios’un) hızla yok edilmesini nasıl uzlaştırabiliriz? Tam bu noktada, ‘biyo’ yani yaşam merkezli bir bakışın bütüncül (holistik) bir yaklaşımda hayata geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Çobanoğlu, 2009).

Orta Asya Türkleri; Müslümanlığı kabullerinin öncesinde şamanlık ve paganik inançları çerçevesinde yaşamlarını biçimlendirmekteydi. Buna göre doğayı; sahip olunacak bir ‘nesne’ olarak değil, kendilerinin de doğanın içerisinde bir parça oldukları ‘özne’ olarak algılamaktaydılar. Orta Anadolu ve Doğu Anadolu’da Müslümanlaşan bu Türkmen Boyları, Müslümanlığı ve bu inanç sisteminin getirdiği antroposentrik yaklaşımı seyretmeyi bilmişlerdir. Bu kapsamda Anadolu’da ‘Bektaşilik’ gibi birçok yeni inanç toplumunun ortaya çıkmasına ön ayak olmuşlardır. Bu toplulukların en büyük özelliği Müslümanlık öncesi Türk toplumlarındaki ekosentrik görüşleri İslam dini ile birleştirip bir potada eritmiş olmalarıdır. İşte bu yüzden ekosistemlere yani doğaya özel önem veren birçok yeni düşünce sistemleri Anadolu’da ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da yeni inanç sistemi içerisinde ekosentrik görüş; İslam dini içerisinde; ‘yaradılanı yaradandan ötürü sevmek’ şeklinde evrilmiştir. Bu inanışlar çerçevesinde Anadolu’ya giren Türk grupları özellikle Batı Anadolu gibi bölgelerde geliştirdikleri yeni Yörüklük kültürüne geçmişlerinden gelen bu unsurları da ilave ederek bu bölgede sürdürdükleri doğal varlıkları koruma faaliyetleri; esasen kendileri için bu kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanımın garantisini sağlamaktan ziyade, daha çok bu varlıkların var olma haklarını saygı duymanın neticesiydi. Bu durum da bize; Batı Anadolu’daki Yörük gruplarının yaşamlarında ekosentrik unsurları ciddi derecede gözönüne aldıklarını ve bu coğrafyaya özgü bir doğa kültürü oluşturduklarını göstermektedir. Öte yandan Batı Anadolu Yörükleri’nin doğa kültürünü en iyi şekilde atasözlerinde, deyimlerinde yansıttıkları gün içerisinde doğayı-hayvanları-bitkileri gözlemleyerek aldıkları kararların sonucunda geliştirmiş olduklarını ifade

edebiliriz. Bununla birlikte Batı Anadolu Yörükleri dağlık bir coğrafyada yaşadıklarından ötürü tarıma çok daha geç geçmişler ve bu durumda Orta Asya Şaman-Pagan inançlarının uzantılarının bugün bile ilgili dağ köylerinde korunabilmesine ve aktarılabilmesine olanak sağlamıştır. Örneğin Batı Anadolu'daki Yörük mezarlarında; ata kültürüne saygı ifadesi olarak yapılan çeşitli mezar süslemeleri ve mezarın üstüne testi içinde bırakılan suyun orada yatan kişinin içebilmesi için bırakılması gibi bugün bile görmeye devam ettiğimiz çeşitli unsurlar bu inanç sisteminin bozulmadan günümüze kadar geldiğini bize göstermektedir.

Örnek Olay İncelemesi

Örnek olay incelemesi; araştırmacının doktora tezi çalışmaları kapsamında Köyceğiz Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları dâhilinde kalan Anadolu Sığla Ormanı (Not: Sığla ağacı veya Günlük ağacı diye de bilinen ağaç türünün oluşturduğu ormana Anadolu Sığla Ormanı denmektedir. Türün bilimsel adlandırması; *Liquidambar orientalis*. Bu ağaç relik endemik bir tür olup dünyada doğal olarak yalnızca Güneybatı Anadolu'da yayılış göstermektedir. Öte yandan bu ağacın oluşturduğu orman toplulukları da dünyada yalnızca Köyceğiz ve yakın çevresinde bulunmakta olup, ormana yapılan işgaller ve tehditler sonucunda günümüzde yalnızca yaklaşık 2000 hektarlık bir doğal alanda yayılış gösterebilmektedir.) topluluklarında gerçekleştirdiği 'sığla ormanı ekolojisi' çalışmaları sırasında, tesadüfen çalışma alanı içerisindeki Döğüşbelen Köyü'ne bağlı Ahıtbelen Mevkii'nde (36°59'32.06"K 28°36'38.39"D) bulunan sığla ormanı korulukları arasında karşılaştığı yaşlı bir yörük çift ile Ocak 2011 – Mart 2011 dönemleri arasında kalan çeşitli zamanlarda yaptığı derinlemesine mülakatlar yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışma alanı yer bulduru haritası. Örnek Olay İncelemesi; Döğüşbelen Köyü – Toparlar Beldesi arasında bulunan Ahıtbelen Mevkii’nde gerçekleştirilmiştir.

Alanın genel özellikleri; 3 hektar, 5 hektar ve 2 hektarlık üç sığla ormanı parçasından oluşan sahanın doğusu, batısı ve kuzeyi kızılçam ormanları ile kaplı iken, güneyi narenciye bahçeleri ile kaplıdır. Orman yapısına yönelik en büyük engel önceki yıllardan gelen narenciye işgal alanları ve alanın güneyindeki büyük drenaj kanalındır. Alan içerisindeki göletler örme taş duvarla, bazı sığla orman parçaları ise bakımlı tel çitle çevrili olup, bu durum özel mülkiyeti çağrıştırmaktadır. Alan içerisindeki genel tür kompozisyonu ve ekolojik yapıyı özetlemek gerekirse: alan genelde saf Sığla topluluğundan oluşmakta olup tabanı yer yer sarmaşıklarla (*Hedera helix*) kaplıdır. Kapalılık %70 oranındadır. Ormanı yaşlı sığla bireyleri temsil etmekte ve 15-20m’ye boylanmaktadırlar. Alanda makro mantar çeşitliliği göze çarpmaktadır. Alan içerisindeki gölet ve gölcüklerde yalıçapkını (3birey), sakarmeke (1 birey) ve gri balıkçıl (1 birey), orman içerisinde ve açıklıklarda ise ispinoz (20 birey), saka (5 birey), yeşil ağaçkakan (1 birey), kızıl gerdan (5 birey), sarıasma (1 birey), akkuyruk sallayan (2 birey) ve sarı kuyruksallayan (1 birey) türleri gözlenmiştir. Memelilerden tilki dışkısı ve yaban domuzu beslenme izlerine rastlanmıştır. Alan içerisinde direkt bir sulama kanal sistemi olmasa da güney kesimde narenciye alanları için su temin sistemini oluşturan büyük kanal alanı orman varlığı açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu durum alan incelemesi sırasında yer yer devrilmiş yaşlı veya orta yaşlı bireylerden de anlaşılmaktadır. Alana yönelik en önemli tehditler; alanın güneydoğusunda bulunan çayırılık bölgede tüm sene boyunca yapılan yoğun keçi ve koyun otlatması, güneyinde yoğunlaşan narenciye baskısı ve 3 sığla ormanı parçası arasındaki büyük orman işgallerine bağlı

olarak yaşanan kopmaları özetleyebiliriz. Öte yandan narenciye alanları için kullanılan güneydeki büyük sulama kanalı taban suyu seviyesi açısından kışın olmasa bile yazın tehdit oluşturmaktadır. Alanda devletin çok eskiden yaptığı ihata (tel çekme) işlemlerinin yetersizliği ve sağlıksızlığı ormanın mülkiyet durumunda kargaşa oluşturmakta olup devlet (hazine) ormanı statüsüne sahip olan bu alanların şahısların mülkiyetine/kontrolüne girmesi söz konusu olabilmektedir. İnceleme sırasında bazı sığla orman parçalarında gördüğümüz yeni/yakın zamanda özel şahıslar tarafından yapıldığı belli olan tel çitlerin içerisinde kalan alanlarda ise tarımsal açmalar/işgaller uygulandığı görülmüş ve özel mülkiyetin baskısını devam ettirdiği anlaşılmıştır.

Alanın içerdiği üç farklı parça peyzaj özelliği ve doğal hayat karakterleri (sığla ormanı-su basar ekosistemi, kızılçam ormanı ekosistemi, gölcük sistemleri, narenciye tarım alanları, kaya/kayaçlardan çıkan kaynak suları, makro mantar, bitki, kuş ve memeli hayvan çeşitliliği gibi) bakımından ekolojik anlamda büyük önem arz etmektedir. Özetle çalışma alanının sağlıklı bir doğal yapı arz ettiği ve çevresindeki doğal olmayan tehditlere rağmen doğallığını korumaya devam ettirdiği gözlenmiştir.

Çalışma alanından bir görünüm (fotoğrafta sığla ve kızılçam orman parçaları ile gölcük ekosistemleri görülmektedir.) (Fotoğraf. Okan Ürker, 2011)

Örnek olay incelemesi; araştırmacının Köyceğiz Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları dâhilinde kalan 18 farklı Sığla Ormanı parçasından biri olan Döğüşbelen Köyü, Ahıtbelen Mevkii'nde doktora tezinin saha çalışmalarını gerçekleştirdiği Ocak 2011 – Mart 2011 dönemleri arasında tesadüfen karşılaştığı yaşlı bir Yörük çiftle gerçekleştirdiği derinlemesine mülakatlar şeklinde

tamamlanmıştır (çiftin isteği doğrultusunda ve gizlilik prensibi çerçevesinde kişisel bilgileri yayında verilmeyecektir).

70'li yaşlarında olan bu çift Denizli Beyağaç (Eskere) Yörükleri'nin bir koluna mensup olup, uzun yıllar Sandras (Çiçek Baba Dağı) ve Gölgele Dağları'nda Yörük çoban (göçebe çoban) olarak yaşamıştır. Göç rotaları temelde; Nisan-Eylül ayları Sandras ve Gölgele Dağları'nın yaylaları ve zirvelerinde yaylama/otlama, kışları ise Köyceğiz'in verimli ovalarında yarı yerleşik vaziyette kışlama olarak gerçekleşmiştir. Çeşitli yıllarda hayvanları otlatma amacıyla Sandras ve Gölgele Dağları'nı takiben doğuda en fazla Antalya Korkuteli (Bey Dağları) arasında göç davranışları gerçekleştirmişlerdir. 40'lı yaşlarında 1 erkek çocuk sahibi olan çiftin çocukları Köyceğiz İlçe merkezinde işçi olarak çalışmakta ve ilçe merkezinde ikamet etmektedir. Çift uzun yıllar Yörük-Çoban olarak yaşadıkdan sonra yaşlılıktan ve sağlık sorunlarından ötürü artık yaylalara çıkamadıklarını, bu sebeple bir yaşlı katır, orta yaşlı bir çoban köpeği, 4-5 adet tavuk-horoz ve yaklaşık 10 adet koyunlarıyla birlikte birkaç yıldır Ahıtbelen Mevkii'ndeki bu doğal alanda yaşamlarını devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. Çalışma alanına ait özelliklerle ilgili detaylı bilgiyi daha önce yukarıda geniş bir şekilde açıklamıştık. Çiftin yaşam pratiklerini ise kısaca şu şekilde özetleyebiliriz; barınma alanı olarak bir sığla ormanı koruluğunun küçük bir gölcük kenarında oluşturduğu açıklığı tercih eden çiftten erkek olanı; 3-4 adet orta yaşlı sığla ağacını birleştirecek şekilde ağaçların üzerine branda, odun parçaları ve derme çatma plastik örtülerden kurduğu barakada yaşamakta olup, bu barınağın altını hem kendi ısınmasını kolaylaştırmak hem de hayvanları kontrol altında tutmak amacıyla koyunlar için derme çatma bir ağıl gibi kullanmaktadır (bu unsur; Batı Anadolu Yörükleri'nin yerleşik/yarı-yerleşik hayata geçiş gösteren grupları arasında, evin altının hem ağıl olarak kullanılması hem de bu ağıldan oluşacak ısıdan kışın faydalanılması amacıyla sıklıkla kullanılan bir ısınma metodudur.). Kadın ise ağılın hemen yanındaki toprak zemin üzerinde yine plastik örtü ve bez brandalardan oluşan bir nevi derme çatma çadırda yaşamaktadır.

Yaşlı Yörük çiftin yaşam alanına ait bir görünüm (yeşil örtülü baraka erkeğe ait olup alt kısmı ağıl olarak kullanılmaktadır. Sol alt çaprazda küçük bir beyaz örtü şeklinde görülen çadırda çiftlerden kadına aittir. Sağ alt çaprazda çoban köpeğinin barınağı görülmekte olup, barınağın arka kısmında katırın bağlanma yeri, tavuklar için derme çatma kümes ve çok küçük bir bostanlık bulunmaktadır.)

(Fotoğraf. Alp Giray, 2011)

Yapılan görüşmeler sırasında çiftin birkaç kap-kacak, birkaç parça giyecek, bir iki çift battaniye ve az miktarda erzak (un, bakliyat, ekme, yağ, şeker, tuz vb.) dışında başkaca bir şeylerinin olmadığı anlaşılmıştır. Öte yandan doğada hem kendilerini savunmak hem de daha rahat avlanmak amacıyla bıçak, balta-keser ve bir adet tüfeği de yanlarında bulduklarını gözlemledik. İçme suyunu barınma alanlarının civarındaki kayalardan süzülme yoluyla çıkan kaynak sularından karşılamakta olup, temizliklerini (bulaşık, çamaşır, kişisel temizlik) ise barınma alanlarının yanı başındaki gölcüğü kullanarak çözmektedirler. Yakacak ihtiyaçlarını yaşlı katırları vasıtasıyla orman içerisinden topladıkları kuru odun parçaları ile temin etmektedirler. Beslenme alışkanlıkları ise günün büyük bölümünde hem erkeğin hem de kadının daha çok toplayıcı olarak orman içerisi ve orman üst sınırında buldukları ot, mantar, meyve vb. ürünler ile daha çok erkeğin gerçekleştirdiği gölcükten balık tutma, orman içerisinde basit avlanma (tavşan, keklik, çeşitli kuş vb.) ve daha çok kadının ilgilendiği koyunlardan süt sağma ve tavuklardan elde edilen yumurtalar şeklinde gerçekleşmektedir. Öte yandan bazı temel gıda ihtiyaçlarını (ekmek, et, yağ, şeker, tuz, sebze-meyve vb.) karşılayabilmek amacıyla da; otlattıkları koyunların sütü, yünü veya eti aracılığıyla civar köylerle zaman zaman takas yoluna gitmektedirler. İlgili bu süreçlerde parayı bir emek aracı olarak kullanmadıkları hem gözlemlerden hem de söylemlerinden anlaşılmıştır. Özetle temel üretim biçimlerinin avcı-toplayıcılığın yanı sıra esasen halen çobanlık/hayvan otlatma olduğunu söyleyebiliriz. Yaptığımız görüşmelerde yoğunlukla

kışın bu alanı kullandıklarını ancak yaz zamanları yine güçleri elverdikçe ve fırsat buldukça yakın bölgelere göç etmeye çalıştıklarını, bazı kışları da fırsat yakalarlarsa daha farklı alanlarda geçirebildiklerini ancak bu alanın kendileri için her türlü ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olduğunu belirttiler. Göç edememelerinin bir nedeni yaşlılık ve sağlık sorunu iken bir diğer nedeni de araçları olmamasından dolayı hayvanlarını yaylalara çıkartamamak olarak açıkladılar. Ancak yine de bazı zamanlarda civar köylerden denk gelen Yörükler olursa göçte kullandıkları kamyon, pick-up benzeri araçlarıyla hayvanları ve kendilerini daha önceleri kullandıkları yaylalara bıraktırabildiklerini ifade ettiler.

Görüşmeler sırasında erkeğin bir takım sağlık sorunları yaşadığını, bu sorunu çözmek için ilçedeki sağlık ocağına gittiğini ancak kendisiyle herhangi bir sağlık güvencesi olmadığı gerekçesiyle ilgilenmediklerini belirtti. Bunun üzerine hem çift hakkında bilgi vermek hem de ilgili sağlık sorununa çözüm bulmasını sağlamak üzere yörenin Kaymakamı'nı durumdan haber ettik. Kaymakam verdiğimiz bilgilerden etkilenip beraberindeki bir heyetle beraber çifti ziyarete gitti. Kendisine hem sağlık sorununu çözmeyi, hem de cüzi de olsa düzenli bir gelir bağlayarak ilçedeki huzurevine yerleştirilmelerini öneren Kaymakam'a öncelikle herhangi bir sağlık sorunu bulunmadığını belirten erkek, burada koyunlarıyla birlikte mutlu olduklarını belirtip teklifleri geri çevirdi. Bu ziyaret sırasında çiftin oldukça tedirgin olduğunu ve paniğe kapıldığını da belirtebiliriz.

Çiftle yaptığımız bu 3 aylık görüşmeler sırasında doğayla kurdukları birlikte yaşam alternatiflerini ve doğayla olan iletişimlerini detaylıca inceleme fırsatına sahip olduk. Öncelikle yaşadıkları barınma alanı da dâhil çevrelerine herhangi bir şekilde zarar vermemeye azami gayret gösterdikleri, su kaynaklarını hem tüketmemek hem de kirletmemek için kaynak çıkışlarına pratik birkaç su tutma sistemi yaptıkları gözlenmiştir. Bunu ayrıca çevredeki yaban hayvanların su ihtiyacını karşılamak için de yaptıklarını belirtmişlerdir. Bunun haricinde gün içerisinde beslenme veya yakacak amaçlı topladıkları canlı-cansız varlıklardan sadece o gün için ihtiyacı kadar olan miktarı tedarik edip fazlasını depolama-istifleme gibi bir yola başvurmamaktadırlar. Öte yandan bakımını ve beslenmesini karşıladıkları kendi hayvanlarının da çevreye zarar vermemesi için sınırları belli olan yaşam alanları dışına çıkmamasına azami çaba sarf ettikleri gözlenmiştir. Bu bilgiler ışığında elde ettiğimiz bulguların 1. bölümde pastoralizm, göçebelik ve yörüklük üzerine verdiğimiz bilgilerle uyumluluk arz ettiğini söyleyebiliriz.

Görüşmelerin devam ettiği sırada 'her ihtiyacın doğadan karşılandığı 2-3 aylık doğada kalma temalı turlar (ingilizce; tours for surviving in the wild life)' organize eden Finlandiya menşeli bir tur firmasının Finlandyalı yetkilisi ile Köyceğiz'de yaptığımız bir görüşme sonrası Yörük Çiftin barınağına yaptığımız bir ziyaret sonucu, tur firmasının yetkilisi çiftten edindiği bilgiler ışığında bölgede yapmayı planladıkları tura ilişkin içeriği ve kurguyu yeniden tasarlamıştır. Tasarım değişikliğindeki en büyük gerekçe bu tur kapsamındaki nihai düşüncenin insanın kendini doğanın merkezinde görmesi, doğaya hakim olması ve doğa üzerinde tahakküm kurma algısının yattığının

görülmesi olmuştur. Ancak bu çiftin doğada yaşadığı ve geliştirdiği yaşam biçiminin biyoetik (doğa etiği) temelleri olduğunun anlaşılması üzerine tur içeriğine bu etik yaklaşımlar dahil edilerek tüketim odaklı bir kurgunun yerine doğayla bütünleşik, doğaya saygı duyan bir tur aktivitesi yeni baştan kurgulanmıştır.

Sonuç

Günümüzde Batı Anadolu Bölgesi'nde gerçek anlamında göçebe, yarı-göçebe toplulukların neredeyse tamamı özellikle Köyceğiz, Tavas, Gökova, Fethiye gibi verimli ovalara inerek yerleşik hayata geçmişler ve göç davranışlarını terk etmişlerdir. Ancak Acıpayam, Gölge Dağları ve Sandras Dağı'nın çeşitli dağlık bölümlerinde halen dağ köylüsü hüviyetinde çeşitli orman köyleri bulunmakta ve bu gruplarda az da olsa yarı göçebe unsurlar izlenebilmektedir. Öte yandan bu bölgede yerleşik hayata geçmiş Yörük gruplarının çeşitli temsilcileri; yüzlerce yılda oluşturdukları, devam ettirdikleri doğaya bağımlı yaşam ve kültür biçimlerini unutmadıklarını gösterir biçimde, özellikle yaz aylarının büyük bölümünde ekonomik sebeplerden dolayı olmasa bile daha çok hobi amaçlı rekreasyonel faaliyetler kapsamında az sayıda hayvanlarıyla birlikte yaylara-dağlara çıkma davranışlarını devam ettirmektedir. Bu gruplar içerisinde çeşitli kişilerle yaptığımız görüşmelerde bu durumu; dağa çıktıklarında kendilerini daha özgür hissettiklerini, çoğu zaman bu şekilde yaşamının kendilerini daha çok rahatlattığını belirtmişlerdir.

Batı Anadolu'da yüzlerce yılda geliştirdikleri biyoetik yaklaşımla hayatlarını idame ettiren ve doğal varlık kullanımını da bu ilke-prensip çerçevesinde sürdüren Yörük grupları, buldukları coğrafyanın ekolojik ve ekosistem yapısının da yüzlerce yıldır korunmasına, sürdürülebilir bir şekilde var olmasına sebebiyet vermişlerdir. Örneğin Batı Toroslar'ın temel vejetasyon örtüsünü oluşturan kızılçam ormanları, makilikler ve fundalıklar gibi Akdeniz Tipi Ekosistemler, esasen orman yangın riski yüksek olan sistemlerdir ve bu bölgede pastoral göçebelik yapan Yörük grupların bu riskleri çok iyi tahmin edip buna göre önlemler geliştirdiklerini görmekteyiz. Özellikle riskli dönemlerde bu doğal sistemlere asgari yaklaşım göstermekte ve yangını tetikleyici davranışlardan kaçınılmakta, hayvanlarını otlatırken bu alanlara dikkat edilmekte, hem yangına karşı bir tedbir hem de içme suyu ihtiyaçlarını karşılama maksatlı inşa ettikleri yağmur hendeği, sarnıç gibi sistemler (bu sistemleri hem kendileri, hem hayvanları hem de yaban hayvanları için yapmaktaydılar.) üretmişlerdir. Öte yandan geliştirdikleri otlatma sistemleri ve periyotları ile de ilgili ekosistemlere en az zararı vererek bu sistemlerin korunmasında ve kendilerini yenilemesinde önemli roller oynamışlardır.

Önceleri ademi merkezî bir yönetim anlayışı benimseyen Batı Anadolu Yörükleri'nin yerleşik hayata geçişleri ile birlikte sadece üretim tarzlarında değil, aynı zamanda yaşam, inanış ve kültür biçimlerinde de ciddi değişimler yaşanmıştır. Bulduğu yerleşik toplumun etkisiyle daha merkezi yönetim unsurlarının ve dini inanış biçimlerinde antroposentrik bakış açısının hayatlarına eklenmesiyle ekosentrik bakış açısından uzaklaşan bu yerleşik grupların buldukları coğrafya ile

olan ilişkilerindeki değişimi yine orman yangınları üzerinden gösterebiliriz. Batı Anadolu’da göçer Yörük gruplarının en iyi izlenebildiği 14.-16. yüzyıllar ile artık neredeyse tamamen yerleşik hayata geçmiş 20.-21. yüzyıl orman köylerinde yaşanan orman yangını sıklıklarını ve yangın çıkış nedenlerini karşılaştırdığımızda günümüzde bu orman köylerinde yaşanan yangın sıklıklarının hem daha fazla olduğunu hem de yangın çıkış nedenlerinin; yeni tarım alanı açma, komşusuna kızıp arazisini ateşe verme (mülkiyet unsuru), devletin kendisinden aldığı vergiye kızma, devletin ilgili orman ürünlerinden faydalanmalara izin vermeme, otlatma yasaklarına kızma gibi nedenlere dönüştüğünü görmekteyiz.

Çalışmanın genelini toparlayacak olursak; Yörüklüğün Batı Toroslar’da yaklaşık 700 yıllık bir geçmişi olduğunu, bu bölgede üretim-tüketim ilişkilerinin vergi verme, kışlak-yaylaklarda özel mülkiyetlere geçiş örneklerinde olduğu gibi her zaman devlet (Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi) kontrolünde ilerlediğini söyleyebiliriz. Gerçekte tam olarak bağımsız bir Yörük yaşamından söz edememekle birlikte geliştirdikleri üretim-tüketim ilişkilerinde anavatanlarından getirdikleri doğa etiğini merkeze alan kültür, üretim ve inanç biçimlerini geliştirerek kendilerince sürdürülebilir bir yapıya dönüştürmeyi başardıklarını görmekteyiz. Bu noktada toplumsal ilişkileri içerisinde yer alan kadın-erkek ilişkileri, hiyerarşik düzen, karar verme mekanizmalarında tam olarak eşitlikçi bir yapı görememekle birlikte esasen meselenin özü itibarıyla tüm olaylara bütüncül bakış açılarıyla bakmaları sonucu üretim-tüketim ilişkilerinde sorunların üstesinden gelmektedirler.

Öte yandan günümüzde dünyada baskın olarak devam eden üretim-tüketim ilişkilerine getirilen temel eleştirilerden birisi; bu üretim-tüketim biçimleri içerisinde insanın doğadan koparıldığı ve bu kopuş nedeniyle artık etik değerlerde/ilkelerde de eksen kayması yaşanarak toplumların sürdürülemez biçimde hem doğayı hem de kendi yaşamlarını ‘buzda fren yapmaya benzer bir hızda’ yok oluşa sürüklediğidir. Bu eleştiriye paralel gelişen çözüm önerilerinden olan ‘doğaya geri dönüş hareketleri (ekoköyler, tarım kolektifleri vb.)’, merkezden kopmadan geliştirilen yeni üretim biçimleri (permakültür, şehir bahçeciliği, sürdürülebilir kalkınma vb.) veya çözümü bireyin üzerine yükleyen ‘gönüllü sadelik’ benzeri iyi niyetli yaklaşımları görmekle birlikte bu örnekler içerisinde halen; doğa etiği merkezci bir yönetim anlayışının olmadığını, bundan dolayı da tüketim biçimlerinin temelde bir değişiklik arz etmediğini ve doğa üzerindeki tahakkümün devam ettiğini görmekteyiz.

Buna karşılık; yaptığımız örnek olay inceleme çerçevesinde gerçekleşen 3 aylık gözlem ve görüşmelerin sonucunda; 70’li yaşlarındaki emekli Yörük çiftin bunca yıldır doğada geçirdiği zaman dilimini Finlandiya’lı ilgili tur firmasının tanımladığı şekilde bir ‘yaşam savaşı’ veya ‘doğada kalma mücadelesi’ olarak yorumlamak ise en basitinden hakaret olarak hissedilmeli veya doğaya bakış açısındaki algının çok farklı zeminlerde olduğu düşünülmelidir. Çünkü ilgili çift esasen doğaya yani yaşadığı alana -biyoetiğin veya doğa etiğinin en saf haliyle- bütüncül (holistik) bir şekilde bakmakta ve yaşamlarını bu bakış açısı çerçevesinde kurgulamaktadır. Bu bakış açısının bir sonucu olarak da içtikleri suyun sadece kendine ait olmadığını bilmekte ve bu suyu korurken diğer canlıları da

düşünmekte, ilgili besin kaynaklarını veya yakacak ihtiyaçlarını sınırsızca bir günde bitirmemekte, depolamamakta ve sürdürülebilir bir şekilde sorumlu tüketim çerçevesinde kullanmakta, çevresindeki yaban hayatı ve ekosistemlerin var olma haklarına saygı duyarak onlarla uyum içerisinde yaşamakta, özetle üretim biçimlerinde doğayla ne kadar bütünleşikse tüketim biçimlerinde de o derece etik davranmaktadırlar. Bu da buldukları coğrafya içerisinde herhangi bir yok oluşa sebebiyet vermemelerine, hatta buna ek olarak bu varlıkların kendileriyle birlikte yaşamlarını devam ettirebilmeleri için korunabilmeleri yönünde asgari çabayı sergilemektedirler. Bu da bize dünya üzerindeki hemen hemen tüm toplumlarda yaşanan üretim/tüketim biçimindeki değişimler ve doğayla kurulan iletişimdeki/kültürdeki binlerce yıllık bozulmalara, tahribat ve aşınmalara rağmen, kökleri Orta Asya Bozkır Göçebe yaşamı ve bu yaşamdan gelen inanış biçimlerine dayanan Batı Anadolu Yörük gruplarının; buldukları yeni coğrafi bölgede bu mirasa ek olarak yüzlerce yılda geliştirdikleri doğa kültürünün temsilcisi konumundaki Batı Anadolu'daki bir Yörük çift üzerinde bu kültürün etkilerinin halen devam ettiğini ve doğayla uyumlu yaşam seçeneklerinin halen korunduğunu ispatlayarak, geliştirdikleri bu düşünce, inanış, yaşayış ve doğa kültürü biçiminden faydalanma olanaklarının halen var olduğunu göstermektedir.

Teşekkür

Bu yazı, ilk yazarın Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri Doktora Programı kapsamında yürüttüğü saha çalışmaları sırasında elde edilen veriler ve örnek olay incelemelerine dayanılarak düzenlenmiştir.

Örnek Olay İnceleme Çalışması; Doğa Koruma Merkezi'nin 2010-2011 yılları arasında yürüttüğü "Sığlalar Geri Dönüyor" isimli proje kapsamında gerçekleştirilmiş olup, ilgili çalışma sırasında sağladığı lojistik, ekipman ve saha desteğinden ötürü Alp Giray'a, makalenin Batı Anadolu Yörükleri ile ilgili bölümüne vermiş olduğu değerli katkılarından dolayı Yasin İlemin'e teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

- Arıcanlı, İ., 1979. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yörük ve Aşiret Ayırımı", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, 7, Syf.28, 32, İstanbul.
- Çobanoğlu, N., 2009. "Kurumsal ve Uygulamalı Tıp Etiği, Eflatun Yayınevi, Ankara, Syf.10, 11, 242, 243.
- Darkot, B., 1957. "Menteşe", İslam Ansiklopedisi, Cilt VII, Syf.722-724, İstanbul.
- Denker, B., 1960. "Güneydoğu Toroslarda Göçebelik", Türk Coğrafya Dergisi, Cilt XVI, 20, Syf.136.
- Erinç, S., 1973. "Türkiye: İnsan ve Ortam", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, X, 18-19, Syf.24, İstanbul.

- Foster, J. B., 1999. "Savunmasız Gezegen; Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi", Monthly Review Press, Syf.38, New York.
- Kanunname Mecmuası, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisü'l-Küttab kısmı, nr. 1004, v. 81.
- Keleş, R., Ertan, B., 2002. Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Khazanov, A., 1986. "Nomads and the Outside World", Cambridge University Press, Syf.10, 16, 85-87, New York.
- Kutlu, M., 1992. "Yaşayan Bir Alt-Kültür Geleneği; Anadolu Göçer Kültürü", IV. Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Syf.60, Ankara.
- Ögel, B., 1978. "Türk Kültür Tarihine Giriş I", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Syf.5, Ankara.
- Öngör, C., 1964. "Ortadoğu Ülkelerinde Göçebe Hayatının Bugünkü Şartları ve Göçebe Nüfusunun Sedantarizasyonu", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Syf.145, Ankara.
- Özkaya, Y., 1985. "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Syf.172, Ankara.
- Şahin, İ., 2006. "Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler", Eren Yayıncılık, Tarih Dizisi, Syf.61, İstanbul.